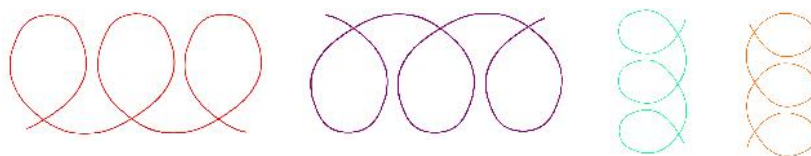

VAN KLEUTERKLAS TOT ZESDE KLAS EN VERDER

Omdat de ontwikkeling van de fijne motoriek al in de kleuterfase gebeurt, is het aan te raden om met de vormtekeningen (friezen) in de kleuterschool te beginnen, ten laatste in de 3e kleuterklas (5- à 6-jarigen). Je laat ze voorafgaan door tekeningen die nauw aansluiten bij wat de kleuters al kunnen, namelijk lussen en rechte lijnen op ongelijnd papier. Je kunt de tekeningen groot of klein, lang of kort, in verschillende kleuren of in één kleur laten maken, horizontaal of verticaal. Je kunt elke tekening ook verschillende keren laten maken.

Ter afwisseling van de lussen kun je 'haaiantanden' (rechte lijnen) en golvende lijnen laten tekenen, ook hoog, laag, kort, lang, horizontaal en verticaal:

Hetzelfde met gebogen lijnen

en spiralen:

Rechte lijnen kun je laten tekenen van klein naar groot of andersom, zowel horizontaal als verticaal. Daar kun je de begrippen *korter dan* en *langer dan* mee verbinden:

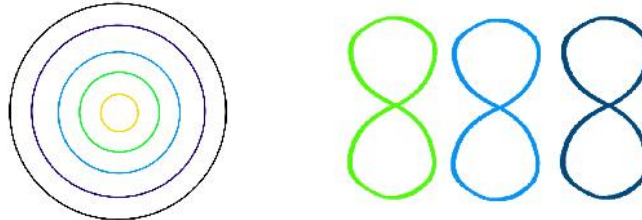
BAS KUNSTLER SCHRIJFT

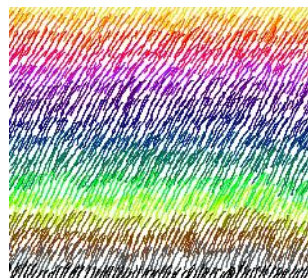
Kleine cirkels en lemniscaten, linksom en rechtsom getekend, in horizontale en verticale reeksen, zijn zeer geschikt voor het oefenen van de fijne motoriek.

Maar grote cirkels en lemniscaten mogen ook. Je kunt vertrekken van een kleine cirkel en steeds grotere concentrische cirkels laten tekenen of je begint bij de grote en gaat zo naar de kleine. Lemniscaten kun je, zowel verticaal als horizontaal heel groot – bladvullend – maar ook heel klein laten tekenen.

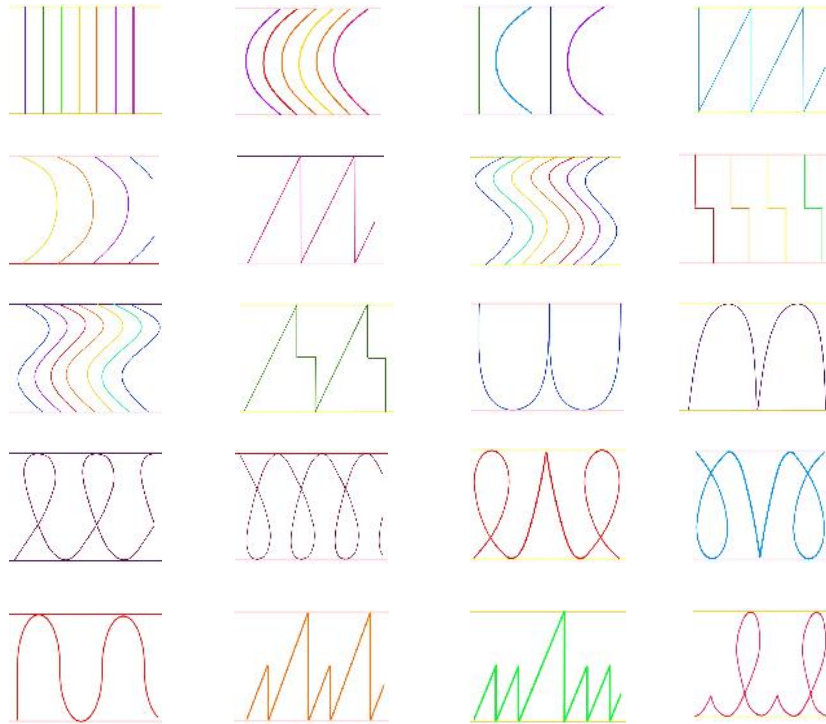

Arceeroefeningen zijn bijzonder goed geschikt als vingeroefeningen. Je geeft de kinderen daarvoor kleine tekenblaadjes, vierkant, rechthoekig, veelhoekig of willekeurig van vorm en laat die met verschillende kleuren opvullen. Laat de streepjes niet te lang maken en zorg ervoor dat de streepjes elkaar wat overlappen.

BAS KUNSTLER SCHRIJFT

In de tweede helft van de laatste kleuterklas kun je de schoolrijpe kleuters enkele friezen laten tekenen. De nu volgende reeks is voor hen geschikt.

De ontwikkeling van de fijne motoriek kun je in de kleuterklas ondersteunen door vingerspelletjes, vingerhaken, breien, oefeningen voor de pengreep, boetseren met bijenwas en andere activiteiten. In de eerste klas doe je dit via handwerk (o.a. breien, haken), muziek (blokfluit), tekenen (kleine potloodtekeningen als illustratie bij teksten), boetseren en andere kunstzinnige opdrachten die de fijne vingermotoriek aanspreken. De grote arm- en handgebaren die je de fijne vormtekeningen vooraf kunt laten gaan, zijn vooral bedoeld om met een speels element de kinderen via de leerstof in beweging te brengen. Voor de ontwikkeling van het handschrift zijn deze grote gebaren niet noodzakelijk.

In vrijescholen was het niet de gewoonte om zulke tekenopdrachten te geven aan de kleuters. Toch gebeurde het wel, want bij de schoolrijpheidstesten kregen de kinderen eenmalig wél deze opdrachten en waren de resultaten mee bepalend om een kind al dan niet te laten overgaan naar de eerste klas. Naar mijn mening was het onzinnig om de kinderen eenmalig met deze opdrachten te belasten, omdat ze voordien nooit zulke tekeningen moesten maken. Als je niet eerst mag oefenen, hoe kun je dan getest worden? Testen zijn trouwens niet nodig als je de kinderen de gelegenheid geeft om te oefenen, want aan de oefeningen lees je alles af wat nodig is om de ontwikkeling van een kind op te volgen.

Komen de kinderen in de eerste klas, dan krijgen ze dagelijks oefenmateriaal – de friezen – om ten slotte tot het verbonden schrift te komen. Maar moet ieder kind in de loop van de eerste klas het verbonden schrift beheersen? Als een kind problemen ondervindt bij het leren van het verbonden schrift, is het niet direct nodig om te remediëren. Het aanleren van het verbonden schrift gebeurt weliswaar klassikaal, maar ieder kind mag het verbonden schrift op eigen tempo leren. Het kan dus zijn dat een kind pas in de tweede klas het verbonden schrift onder de knie krijgt. Je kunt dit kind op de volgende manier ondersteunen:

- door kortere schrijfoopdrachten te laten maken zolang het kind gebruikmaakt van de kapitalen;
- door minder schrijfoopdrachten te geven;
- door veel oefeningen voor de ontwikkeling van de fijne motoriek te voorzien; deze kunnen best ingepast worden in de klassikale opdrachten, bijvoorbeeld tijdens de dagelijkse mondelinge herhaling, zodat ieder kind er voordeel bij heeft;
- door te onderzoeken waar het probleem zit. Je laat indien nodig regelmatig een oefening maken die reeds eerder aan bod gekomen is of je geeft een oefening die specifiek voor het kind geschikt is, maar laat het kind toch steeds ook de oefeningen – of een deel ervan – maken die de andere kinderen van de klas maken;

- door een zorgleerkracht in te schakelen of indien nodig te remediëren met kinesitherapie (fysiotherapie) of psychomotorische therapie.

De hier voorgestelde werkwijze kan slechts vruchtbaar zijn als er voldoende tijd is om de kinderen individueel te begeleiden. Daarom houd je de instructie kort en voorzie je een lange zelfstandige werktijd én laat je dagelijks oefenen.

Het oefenen van het verbonden schrift eindigt niet in de eerste klas. Ook in de volgende klassen, vooral tweede en derde klas, mag en moet je nog regelmatig laten oefenen. Dit kun je op verschillende momenten doen, zowel op de bladen met blauw-wit-groene stroken als op gelijnd of geruit papier of op ongelijnd papier.

Tijdens de rekenlessen kun je tussen de rekenopgaven schrijfoefeningen inlassen: één of twee woorden of enkele letters of hoofdletters. Bijvoorbeeld de getallen in verbonden schrift schrijven of korte zinnen als: *Tweemaal drie is zes.*

Korte rekendictees (vraagstukjes) zijn ook zeer geschikt om tegelijk het rekenen en het schrijven te oefenen. Je dicteert, de kinderen noteren en zoeken daarna de oplossing.

Bijvoorbeeld:

Rosetta moet zeven paddenstoelen vinden. Zij heeft er al vier gevonden. Hoeveel moet zij er nog zoeken?

Bij zulke rekendictees kun je vragen om de oplossing in een zin neer te schrijven.

Zij moet er nog drie zoeken.

of

Zij moet nog drie paddenstoelen zoeken.

of

Rosetta moet er nog drie vinden.

De kinderen mogen natuurlijk zelf de zin maken zoals zij dat verkiezen. Uitzonderlijk maak je er eens een invuloefening van. Zoals deze:

Zij moet er nog ... zoeken.

Zij moet nog ... paddenstoelen zoeken.

Rosetta moet er nog ... vinden.

Maar invuloefeningen vermijd je zoveel mogelijk gedurende de hele onderwijsloopbaan, of je past ze in een grotere opdracht in, zoals in de dictees op bladzijde 106 e.v.

Je kunt de getallen ofwel in cijfers ofwel in letters laten noteren.

Je kunt de oplossing ook laten noteren als een bewerking, waardoor de kinderen verplicht zijn om te tonen welke bewerking (algoritme) ze gebruikt hebben om de oplossing te vinden:

$$7 - 4 = 3$$

of:

$$4 + 3 = 7 \text{ (vertrekkend van } 4 + . = 7)$$

De lessen vormtekenen en schilderen kun je aanvullen met schrijfoefeningen. Kinderen die klaar zijn met hun vormtekening of met hun schilderwerk kunnen enkele letters of woorden oefenen.

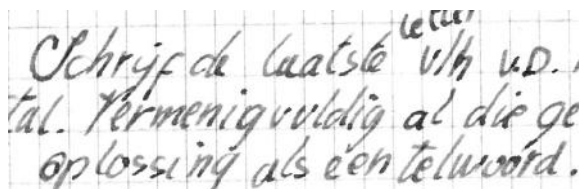
In de lessen wereldoriëntatie hoef je geen extra schrijfoefeningen te voorzien omdat er in die lessen meestal al voldoende geschreven wordt. Je kunt wel het geschrift aandachtig bekijken en noteren welke kinderen welke letters en letterverbindingen extra mogen oefenen op andere momenten.

Hebben kinderen het moeilijk om in de eerste of de tweede klas het verbonden schrift te leren, dan kun je gedurende een paar weken elke ochtend tijdens de ochtendmuziek – terwijl de andere kinderen zingen en blokfluitspelen – enkele schrijfoefeningen geven. Een vijftal minuten per dag volstaan. Indien nodig doe je dit een maand later nog eens gedurende één of twee weken. In klassen waar een tweede leerkracht aanwezig is, kan een van de leerkrachten de ochtendmuziek leiden, terwijl de ander zich om de kinderen bekommert die extra oefeningen kunnen gebruiken.

Tot een vlot verbonden schrift komen lukt alleen als de kinderen niet te hard op het potlood of de pen of de stift drukken. Zie je dat de kinderen te hard drukken en te gespannen zijn tijdens het schrijven, laat hen dan niet te lang aan een stuk schrijven, maar geef hun enkele

ontspanningsoefeningen zoals vingerspelletjes of laat hen wat extra bewegingen (rennen, even naar buiten gaan ...).

Tegen het eind van de vierde klas hebben alle kinderen een handschrift ontwikkeld dat steeds meer een individueel karakter krijgt. Vooral in de vijfde en de zesde klas zullen vele kinderen een persoonlijke toets aan hun handschrift geven en beginnen ze te experimenteren met hun handtekening. Het is in deze klassen dan ook niet meer zinvol om schoonschrifttoefeningen te geven. De eigenheid van ieder kind mag in het handschrift tot uitdrukking komen, zoals in het geschrift van deze zesdeklasser die een combinatie vond van losse letters en verbonden schrift.

Bij het begin van de puberteit gebeurt het dat het geschrift zo onduidelijk wordt dat het nodig kan zijn om er weer aandacht aan te besteden op individuele basis. Dit hoeft dan niet te gebeuren op dezelfde wijze als in de lagere klassen; je kunt voor ieder kind afzonderlijk een oefentraject voorstellen, waarbij je uitgaat van het verbonden schrift zoals het aangeleerd is, maar net zo goed kun je van andere schriftvormen vertrekken, bijvoorbeeld van losstaande letters zoals de kleine drukletters of van andere vormen van verbonden schrift of zelfs van kapitalen. Sommige kinderen ontwikkelen twee of meer handschriften die ze afwisselend gebruiken, soms afhankelijk van de context.

Een leerling uit het tweede jaar voortgezet onderwijs (secundair) verwaarloosde zijn handschrift zo erg dat het onleesbaar werd. Op een dag schreef een leerkracht een korte tekst op het bord, nauwkeurig gekopieerd uit het schrift van de leerling. Niemand in de klas kon lezen wat er stond, behalve één. Toen besloot de leerling om zijn handschrift te verbeteren door weer te leren schrijven, letter per letter. Na enkele weken had hij een nieuw

BAS KUNSTLER SCHRIJFT

handschrift ontwikkeld én een grote interesse voor kalligrafie. Op de affiches voor de open dagen op school mocht hij zijn nieuwe artistieke kwaliteiten uitleven.

Volwassenen hebben meestal een handschrift ontwikkeld dat zeer typisch is voor hen en waaraan hun persoonlijkheid af te lezen valt.

Al de inspanningen die leerkrachten zich getroosten om hun leerlingen met veel geduld een mooi verbonden schrift aan te leren, gaan op in een handschrift dat meestal weinig gemeen heeft met wat er op school van verlangd werd en zo hoort het ook.